

НОТНИЙ ЗАПИС

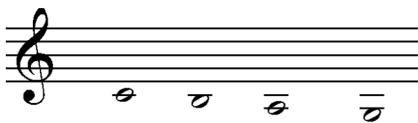
Нота – це знак для запису музики. Вона позначає висоту та тривалість звука і записується на нотному стані.

Назви нот: до, ре, мі, фа, соль, ля, сі.

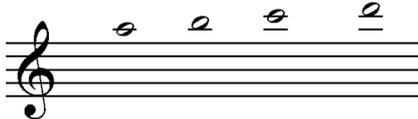

Нота має овальну голівку та штиль (вертикальна паличка біля ноти). Нотний стан – це п'ять лінійок, на яких пишуться ноти. Лінійки нотного стану рахуються знизу вгору: 1,2,3,4,5.

Ноти пишуться на лінійках нотного стану, між лінійками нотного стану, під та над лінійками нотного стану, на додаткових лініях під нотним станом,

на додаткових лініях над нотним станом.

Додаткові лінії пишуться на тій самій відстані від нотного стану, що і лінії нотного стану.

Штиль біля ноти пишеться вгору або униз. Правопис штиля залежить від лінії, на якій пишеться нота на нотному стані. Якщо нота лежить нижче середньої (3-ї) лінії нотного стану, тоді штиль пишеться праворуч від ноти

вгору. Якщо нота лежить вище 3-ї лінії нотного стану, тоді штиль ставиться зліва від ноти униз. Нота на середній лінії може бути написана зі штилем вгору або униз (частіше униз).

Штиль слід писати згори униз. Висота штиля – до ноти слідкуючої октави.

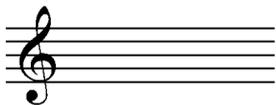
Походження назв нот – це перші склади рядків молитви.

1. Do – **Dominus** – Господь;
2. Re – *rerum* – Матерія;
3. Mi – **miraculum** – Чудо;
4. Fa – *familias planetarium* – Сонячна система;
5. Sol – **solis** – Сонце;
6. La – **lacteal via** – Чумацький шлях;
7. Si – **siderae** – Небеса.

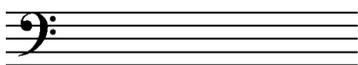
КЛЮЧІ

Ключ – це знак, що пишеться на початку нотного стану. Ключ закріплює за однією з ліній звук певної висоти.

Ключ «соль» - скрипковий ключ. Він пишеться на другій лінії нотного стану. Скрипковий ключ показує, що нота «соль» першої октави пишеться на другій лінії нотного стану. У скрипковому ключі записуються ноти середнього та високого регістрів. Октави: перша, друга, третя, четверта та, частково, мала.

Ключ «фа» - басовий ключ. Пишеться на четвертій лінії нотного стану. Він показує, що нота «фа» малої октави пишеться на четвертій лінійці нотного стану. У басовому ключі записуються ноти середнього та низького регістрів. Октави: мала, велика, контроктава, субконтроктава та, частково, перша октава.

Ключ «до» закріплює ноту «до» першої октави за певною лінією нотного стану.

НАЗВИ ОКТАВ

Октава – вісім ступенів, розташованих по-порядку, від одного «до» до іншого «до». Кожна октава має свою назву і розташована у певному *регістрі*. Висота звуку — це *регістр* (*низький, середній, високий*). Низький регістр - чоловічий голос. Середній регістр - жіночий та дитячий голоси. Високий - дуже тоненький звук.

Назви октав:

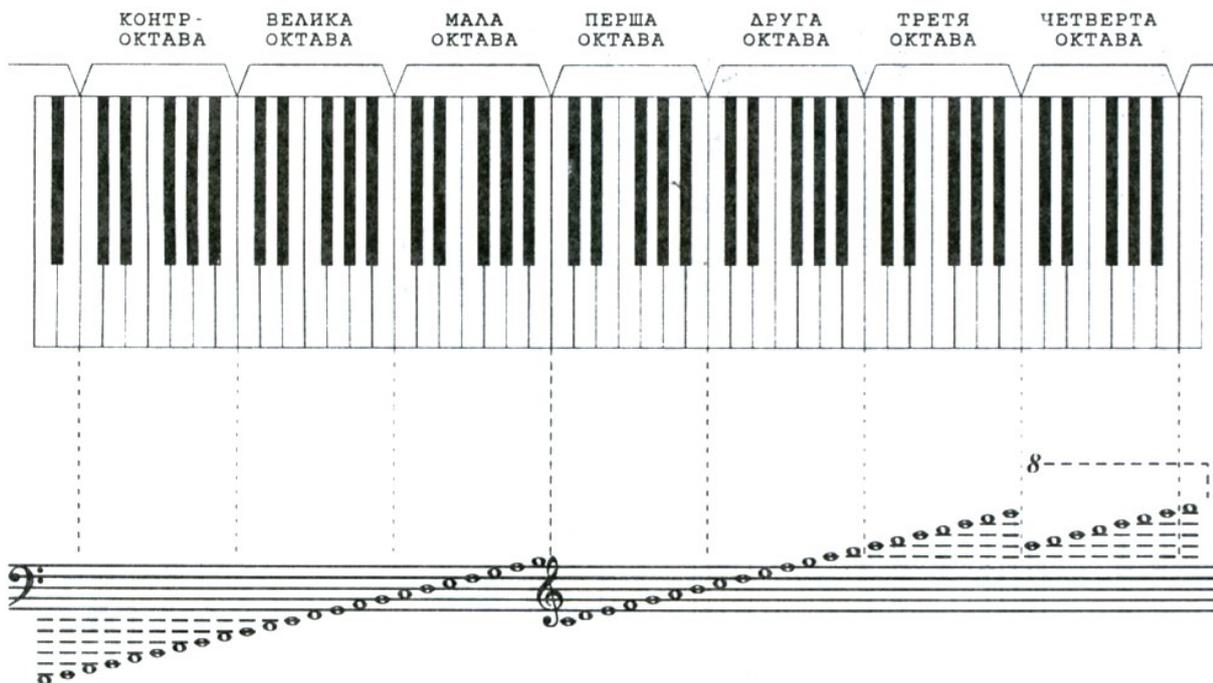
субконтроктава, контроктава, велика октава - *низький регістр*;

мала октава, перша октава, друга октава - *середній регістр*;

третя октава, четверта октава - *високий регістр*;

(*середній регістр від ноти «соль» малої октави, до ноти «соль» другої октави*).

РОЗТАШУВАННЯ ОКТАВ НА ФОРТЕПІАНО

ЗВУКОРЯД, РЕГІСТРИ

Послідовне розташування звуків називається *звукорядом*. Кожен звук звукоряду називається *ступенем*. Основних (діатонічних) звуків сім. Вони мають *складову* (до, ре, мі, фа, соль, ля, сі) та *літерну* (с, d, e, f, g, a, h) назви. *Регістри* (висота звуків) розподіляються на низький (нижче середнього), середній (від «соль» малої октави, до «соль» другої октави) та високий (вище середнього).

НОТИ ПЕРШОЇ ОКТАВИ

до ре мі фа соль ля сі до (2 окт.)

НОТИ ДРУГОЇ ОКТАВИ

до ре мі фа соль ля сі до (3 окт.)

НОТИ МАЛОЇ ОКТАВИ

до (1 окт.) сі ля соль фа мі ре до

НОТИ МАЛОЇ ОКТАВИ

до (1 окт.) сі ля соль фа мі ре до

НОТИ МАЛОЇ ТА І ОКТАВ У СКРИПКОВОМУ ТА БАСОВОМУ КЛЮЧАХ

сі ля соль фа до ре мі фа
мала октава перша октава

НОТИ ВЕЛИКОЇ ОКТАВИ

до Сі Ля Соль Фа Мі Ре До

ТРИВАЛОСТІ

ціла					1i2i3i4i				
половинна			1i2i				3i4i		
четвертна		1i			2i			3i	
восьма									
	1	i	2	i	3	i	4	i	

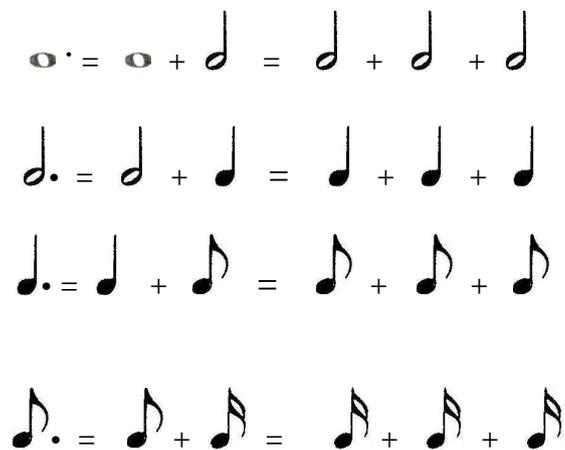
ПАУЗИ

Пауза – це знак мовчання. Паузи мають такі самі тривалості, що і звуки:

Ціла   половинна   четвертна   восьма   шістнадцята

КРАПКА БІЛЯ НОТИ

РОЗМІРИ

Цифри, що пишуться біля скрипкового ключа, називаються розміром та вказують на розмір такту. Верхня цифра – кількість долей в такті, нижня цифра – тривалість цієї долі. Перша доля завжди сильна, а інші – слабкі. Сильна доля виконується з наголосом.

Доля такту (доля-пульс) – це одиниця виміру метру. **Метр** – це чередування сильних та слабких долей у такті.

Такт – відстань між сильними долями, позначається тактовою рисою. Наприкінці твору поряд з тактовою рисочкою ставиться заключна риска. (як тактова, але жирніша).

Простою мовою: крокування у музиці – доля-пульс, сильний, слабкий кроки – метр (це все верхня цифра розміру), швидкість кроків – нижня цифра розміру. Такт – кімката, в якій рухаються тривалості, яка має межі, позначені у розмірі.

Наприклад: у розмірі 2/4 долей – дві, метр дорівнює двом ударам: сильному та слабкому четвертними тривалостями, що в сумі складає один такт.

ВИДИ РОЗМІРІВ

Правопис розміру: верхня цифра записується між 5 та 3 лініями нотного стану, нижня цифра – між 3 та першою лініями. Третя лінія нотного стану є розділяючою. Додаткова розділяюча лінія між цифрами не ставиться.

Прості мають 1 сильну долю в такті:

2/4; 3/4; 3/8 (верхня цифра розміру не ділиться).

Складні складаються з 2, або більше однакових простих:

$4/4=2/4+2/4$; $6/8=3/8+3/8$; $6/4=3/4+3/4$

Мішані складаються з двох, або більше різних простих:

$5/4=2/4+3/4$ (або навпаки); $7/4=3/4+2/4+2/4$

Змінні змінюються протягом твору.

ГРУПУВАННЯ ТРИВАЛОСТЕЙ

Групування тривалостей буває двох видів: *вокальне* (для виконання голосом) та *інструментальне* (для виконання на інструментах). Різниця полягає у поєднанні тривалостей між собою – це і є групування.

У **вокальному** групуванні співпадає кількість складів словесного тексту з кількістю нотних знаків, не поєднаних між собою у групи. Якщо на один склад припадає декілька звуків (розспівується), то ці звуки поєднуються лігою.

Наприклад:

Коломийка «Ой, заграйте, музиченьки» (уривок).

В інструментальній музиці тривалості групуються за кількістю долей у такті. Отже: скільки долей у такті, стільки ритмічних груп у поєднуються ребром.

У розмірі 2_4 – дві долі (верхня цифра розміру). Кожна доля виражена четвертною тривалістю (нижня цифра розміру). Долі мають бути записані окремо одна від одної. **Ті тривалості, що складають одну долю, записуються під спільне ребро та диригуються на один рух і тактуються на один удар.**

Наприклад:

ТОН ТА ПІВТОН

Півтон – це найменша відстань між двома звуками. Півтони містяться між звуками «мі-фа» та «сі-до». На клавіатурі між півтонами відсутня чорна клавіша. Два півтони складають цілий тон. **На півтон пальчики стуляємо разом, а на тон між пальчиками є відстань.**

АЛЬТЕРАЦІЯ

АЛЬТЕРАЦІЯ — це підвищення, або пониження звуку на півтон.

ЗНАКИ АЛЬТЕРАЦІЇ – дієз, бемоль, бекар. Знаки альтерації, що стоять біля ключа, називаються ключовими знаками альтерації. Ключові знаки зберігаються на протязі всього твору. Ключові знаки альтерації завжди стоять біля ключа. Порядок запису такий: ключ, ключові знаки, розмір. **Порядок дієзів : фа, до, соль, ре, ля, мі, сі. Порядок бемолів: сі, мі, ля, ре, соль, до, фа.**

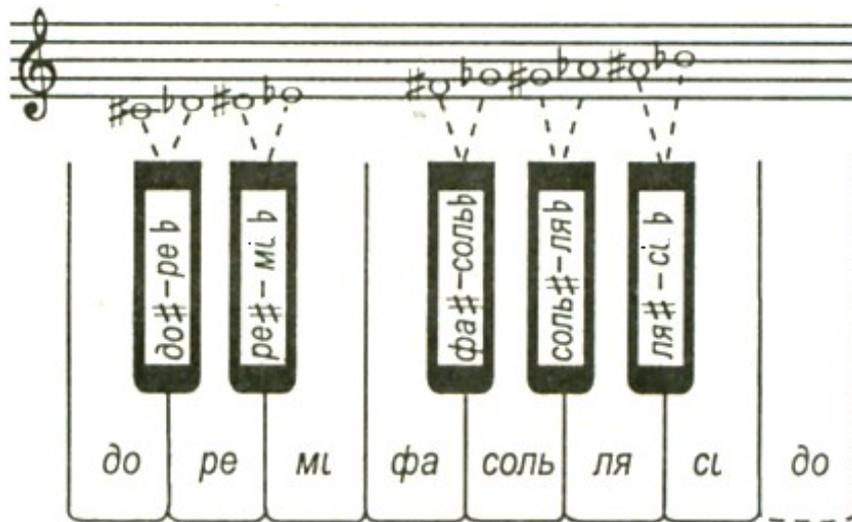
Поставимо пальчики на півтонову відстань. Пальчики стулені близьенько.

Щоб з півтону зробити тон, піднімаємо верхній пальчик вгору — так верхній звук на дієзі рушає уверх. Так з півтону став тон. Якщо ж нижній пальчик рухати униз, відстань знову збільшиться, але тепер нижній звук рушив униз.

Так за допомогою знаків альтерації можна змінювати відстань.

Отже, щоб з півтону зробити тон, потрібно верхній вгору (дієз), або нижній вниз (бемоль).

Щоб з тону зробити півтон — нижній вгору (дієз), або верхній униз (бемоль).

МАЖОР, МІНОР

Мажор та мінор найбільш вживані у музиці лади.

Мажорний лад має життєрадісний, бадьорий, світлий, радісний характер.

Мінор – м'який, сумний, ніжний, лагідний, похмурий.

ГАМА ДО МАЖОР

Гама – це послідовне розташування звуків ладу вгору чи униз від тоніки «До» до тоніки «До» через октаву. Назва гами залежить від тоніки (перший звук гами). **Тоніка** – це головний, найстійкіший звук ладу, це завжди I ступень. Гама складається з 8 звуків. Ступенів у гамі сім, а восьмий звук є повторенням першого. Ступені (звуки гами) позначаються римськими цифрами: I, II, III, IV, V, VI, VII. Восьмий ступень позначається цифрою I. Сстійкі ступені – I, III, V. Нестійкі ступені VII, II, IV, VI розв'язуються у стійкі. **Розв'язання** – це перехід нестійкого у найближчий стійкий. Ввідні ступені (VII та II) оточують тоніку. V ступень – домінанта (D).

Склад мажорної гами: тон, тон, півтон, тон, тон, тон, півтон.

ПАРАЛЕЛЬНІ ТОНАЛЬНОСТІ

Мажорні та мінорні тональності, що мають однакові ключові знаки, називаються паралельними. VI ступень мажорної тональності є тонікою паралельного мінору. Паралельна До мажору – ля мінор (відстань між тоніками паралельних тональностей = м.3).

КЛЮЧОВІ ЗНАКИ

Ключові знаки – це знаки альтерації, що записуються біля ключа у строго визначеному порядку та діють протягом всього твору. Тональність твору визначається по ключових знаках, стійких звуках на початку та в кінці твору (останньою нотою найчастіше є тоніка даної тональності).

Порядок дізів біля ключа: фа, до, соль, ре, ля, мі, сі.

Порядок бемолів біля ключа: сі, мі, ля, ре, соль, до, фа.

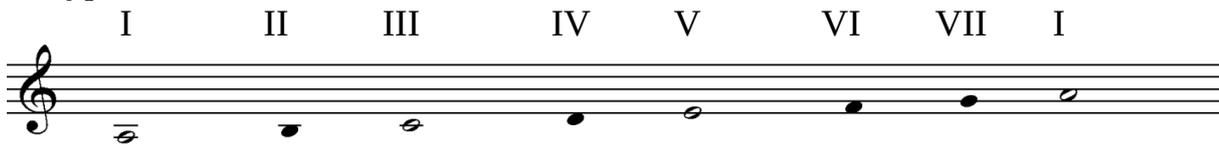
ВИПАДКОВІ ЗНАКИ

Випадкові знаки альтерації ставляться перед нотою та діють на 1 такт та одну октаву.

ГАМА ЛЯ МІНОР

Склад мінорної гами: тон, півтон, тон, тон, півтон, тон, тон
(натуральний вид).

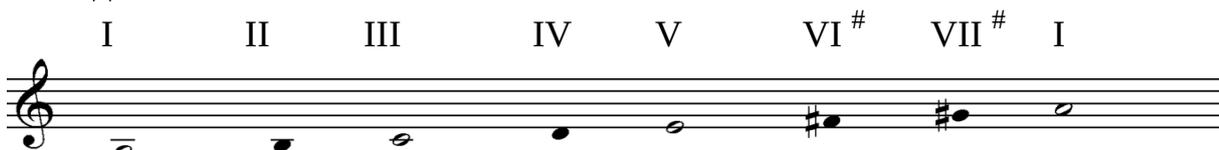
Натуральний

Гармонічний

Мелодичний

ВИДИ МІНОРУ

Натуральний мінор.	Вид мінору без змін.
Гармонічний мінор.	VII [#]
Мелодичний мінор.	VI [#] , VII [#] (при русі вгору, а при русі вниз підвищення частіше відмінюється).

ТАБЛИЦЯ ТОНАЛЬНОСТЕЙ (ПРАВА РУКА)

До мажор – ля мінор – знаків не має (5 палець)

Соль мажор – мі мінор – фа діз (4 палець)

Фа мажор – ре мінор – сі бемоль (3 палець)

Ре мажор – сі мінор – фа діз і до діз (2 палець)

Сі бемоль мажор – соль мінор – сі бемоль і мі бемоль (1 палець)

ТАБЛИЦЯ ТОНАЛЬНОСТЕЙ (ЛІВА РУКА)

Ля мажор – фа# мінор – фа#, до#, соль # (5 палець)

Мі b мажор – до мінор – сі b , мі b , ля b (4 палець)

Мі мажор – до# мінор – фа#, до#, соль # , ре# (3 палець)

Ля b мажор – фа мінор – сі b , мі b , ля b , ре b (2 палець)

ТРАНСПОЗИЦІЯ

Транспозиція – це перенесення мелодії з однієї тональності в іншу. При транспозиції не змінюється лад та розмір. Транспозицію використовують для більш зручного виконання. Види транспозиції: *ладотональна* (із Соль мажору в Фа мажор і т.і.), *на заданий інтервал* (в.2, м.3 вгору або униз), *на хроматичний півтон* (із До# мажору в До мажор), *заміна ключа* (скрипкового на басовий і т.і.).

ІНТЕРВАЛИ

Інтервал- це відстань між двома звуками.

Інтервали в межах октави називаються простими.

Нижній звук інтервалу називається **основа**, верхній – **вершина**. Називаємо інтервал завжди від основи до вершини, якщо ж потрібно побудувати від вершини до основи, то про це завжди додатково повідомляється.

Інтервали різняться між собою кількістю ступенів (ступенева) та тонів (тонова кількість).

Цифра, що стоїть біля інтервалу, вказує на кількість ступенів в інтервалі.

Вузькі інтервали: прима, секунда, терція, кварта.

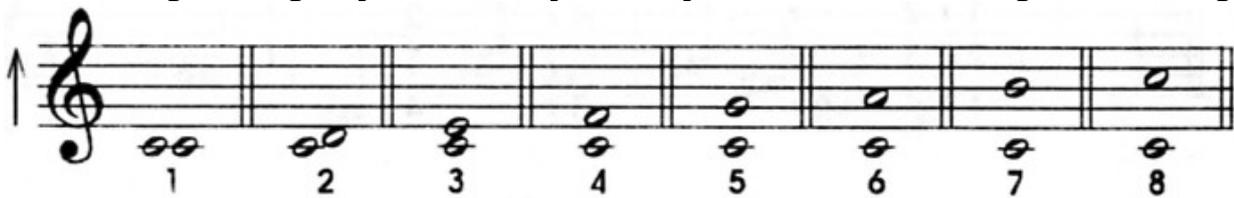
Широкі інтервали: квінта, секста, септима, октава.

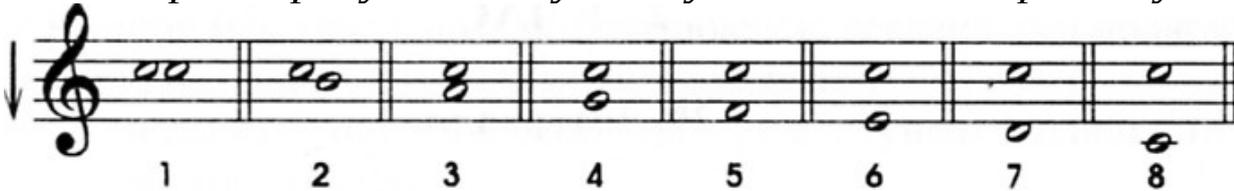
Інтервали бувають чисті (позначаються літерою ч.) – прима, кварта, квінта, октава; великі (в.); малі (м.); збільшені (зб.) та зменшені (зм).

1. Прима (ч.1)
2. Секунда (малі секунди (м.2) мі-фа і сі-до)
3. Терція (великі терції (в.3) від до, фа, соль)
4. Кварта (усі кварта чисті (ч.4), крім фа-сі (збільшена); фа[#]-сі чиста, фа-сі^b чиста)
5. Квінта (всі квінти чисті (ч.5), крім сі-фа (зменшена); сі-фа[#] чиста, сі^b-фа чиста)
6. Секста (великі сексти (в.6) від до, ре, фа, соль)
7. Септима (великі септими (в.7) від до, фа)
8. Октава (ч.8)

Так потрібно рахувати ступеневу кількість інтервалів вгору:

Так потрібно рахувати ступеневу кількість інтервалів униз:

РОЗВ'ЯЗАННЯ ДІАТОНІЧНИХ ІНТЕРВАЛІВ

Ті інтервали, що побудовані на ступенях натурального мажору або мінору називаються **діатонічними**.

Діатонічні інтервали можуть бути стійкими та нестійкими. Нестійкі інтервали (як дисонанси, так і консонанси) розв'язуються у стійкі.

Нестійкими вважаються ті інтервали, які мають один, або два нестійких ступеня.

Розв'язання – це перехід нестійкого ступеня у найближчий стійкий.

На ступенях До мажору

Секунди	I	II	III	IV	V	VI	VII
	в.2 в.3	в.2 в.3	м.2 м.3	в.2 м.3	в.2 ч.1	в.2 ч.4	м.2 ч.1
Терції	I	II	III	IV	V	VI	VII
	в.3	м.3 в.3	м.3	в.3 м.3	в.3 ч.4	м.3 ч.4	м.3 ч.1
Кварти	I	II	III	IV	V	VI	VII
	ч.4 в.3	ч.4 ч.5	ч.4 м.3	зб.4 м.6	ч.4	ч.4 в.6	ч.4 в.3
Квінти	I	II	III	IV	V	VI	VII
	ч.5	ч.5 м.3	ч.5 м.6	ч.5 м.6	ч.5 ч.4	ч.5 в.6	зм.5 в.3
Сексти	I	II	III	IV	V	VI	VII
	в.6 ч.5	в.6 ч.8	м.6	в.6 м.6	в.6	м.6 в.6	м.6 ч.5
Септими	I	II	III	IV	V	VI	VII
	в.7 ч.8	м.7 м.6	м.7 м.6	в.7 ч.8	м.7 в.6	м.7 ч.8	м.7 ч.5

На ступенях ля мінору

Секунди I	II	III	IV	V	VI	VII
в.2 м.3	м.2 м.3	в.2 в.3	в.2 в.3	м.2 ч.1	в.2 ч.4	в.2 ч.1
Терції I	II	III	IV	V	VI	VII
м.3	м.3 м.3	в.3	м.3 в.3	м.3 ч.4	в.3 ч.4	в.3 ч.1
Квартти I	II	III	IV	V	VI	VII
ч.4 м.3	ч.4 ч.5	ч.4 в.3	ч.4 в.6	ч.4	зб.4 м.6	ч.4 м.3
Квінти I	II	III	IV	V	VI	VII
ч.5	зм.5 в.3	ч.5 в.6	ч.5 в.6	ч.5 ч.4	ч.5 м.6	зм.5 м.3
Сексти I	II	III	IV	V	VI	VII
м.6 ч.5	м.6 ч.8	в.6	в.6 в.6	м.6	в.6 м.6	в.6 ч.5
Септими I	II	III	IV	V	VI	VII
м.7 ч.8	м.7 в.6	в.7 в.6	м.7 ч.8	м.7 м.6	в.7 ч.8	м.7 ч.5

ПАРАЛЕЛЬНО-ЗМІННИЙ ЛАД

Паралельно-змінний лад поєднує у собі дві паралельні тональності, має дві тоніки, однакові ключові знаки та звукоряд. Характер твору, тоніка та стійкі ступені змінюються протягом твору. Такі тональності мають подвійну назву (До мажор-ля мінор) та характерні для більшості українських народних пісень.

Наприклад:

Українська народна пісня «Ой лопнув обруч»

великі сексти — на I, II, IV, V (1, 2, 4, 5)

великі септими — на I, IV (1, 4)

СТУПЕНІ РОЗТАШУВАННЯ ІНТЕРВАЛІВ У НАТУРАЛЬНОМУ МІНОРІ

Ступень	I	II	III	IV	V	VI	VII
Інтервал							
Секунда	в2	м2	в2	в2	м2	в2	в2
Терція	м3	м3	в3	м3	м3	в3	в3
Кварта	ч4	ч4	ч4	ч4	ч4	зб4	ч4
Квінта	ч5	зм5	ч5	ч5	ч5	ч5	ч5
Секста	м6	м6	в6	в6	м6	в6	в6
Септима	м7	м7	в7	м7	м7	в7	м7

ЯК ВІДПОВІДАТИ ЦЕ ПРАВИЛО

малі секунди — на II та V (2, 5)

малі терції — на I, II, IV, V (1, 2, 4, 5)

усі кварта чисті, крім VI (6) — на VI збільшена

усі квінти чисті, крім II (2) — на II зменшена

малі сексти — на I, II, V (1, 2, 5)

малі септими — на I, II, IV, V, VII (1,2,4,5,7)

ОБЕРНЕННЯ ІНТЕРВАЛІВ

Обернення – це перенесення нижнього звуку інтервалу на октаву вгору, або верхнього звуку – на октаву униз (основа інтервалу стає вершиною, або навпаки). **Вузькі інтервали** (від прими до кварта) обертаються у **широкі** (від квінти до октави). **Консонанси** обертаються у **консонанси**, **дисонанси** – у **дисонанси**.

1 = 8

ч. = ч.

2 = 7

в. = м.

3 = 6

зб. = зм.

4 = 5

консонанси = консонанси; дисонанси = дисонанси

Наприклад: в який інтервал обертається 2? $9 - 2 = 7$

ч.1 ч.8 в.2 м.7 в.3 м.6 ч.4 ч.5 ч.5 ч.4 в.6 м.3 в.7 м.2 ч.8 ч.1 зб.4 зм.5

Уявімо правило «Обернення інтервалів» так:

ПРИМА – В ОКТАВУ

СЕКUNДА – у СЕПТИМУ

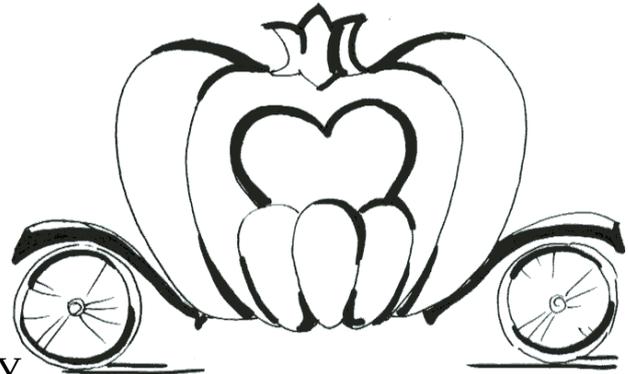

ТЕРЦІЯ – В СЕКСТУ

КВАРТА – В КВІНТУ

ВИДИ ТРИЗВУКІВ

B^5_3 — мажорний (великий) тризвук: в.3+м.3 = ч.5 по краях;

M^5_3 — мінорний (малий) тризвук: м.3+в.3 = ч.5 по краях;

$3m^5_3$ — зменшений тризвук: м.3+м.3 = зм.5 по краях;

$3b^5_3$ — зменшений тризвук: в.3+в.3 = зб.5 по краях

Нижній звук тризвуку завжди називається

основний тон (прима),

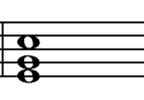
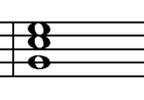
середній – терцовий тон (терція),

верхній – квінтовий тон (квінта).

Тризвук має 2 обернення: 1 - секстакорд, 2 – квартсекстакорд.

ОБЕРНЕННЯ ТРИЗВУКІВ

Тризвук $^5_3$	Основний вид
Секстакорд - 6	Перше обернення
Квартсекстакорд – $^6_4$	Друге обернення

Тризвук	1 обернення секстакорд	2 обернення квартсекстакорд
		
T^5_3	T_6	T^6_4

СТУПЕНІ ЛАДУ, ЇХ НАЗВИ ТА ФУНКЦІЇ

Функції – роль тризвуків, що побудовані на тих чи інших ступенях у створенні характеру ладу. Усі тризвуки ладу розподіляються на дві категорії: головні та побічні.

Ступені ладу:	Назви ступенів ладу та їх функції
I III V	стійкі ступені
VII II	ввідні ступені
VII II IV VI	нестійкі ступені
I IV V	головні ступені
T S D	головні функції
T^5_3 S^5_3 D^5_3	головні тризвуки <i>натурального мажору</i> T^5_3 – впевнена стійкість S^5_3 – слабка нестійкість D^5_3 – впевнена нестійкість
T^5_3 s^5_3 D^5_3	головні тризвуки <i>гармонічного мажору (VI^b)</i> s^5_3 – слабка мінорна нестійкість
t^5_3 s^5_3 d^5_3	головні тризвуки <i>натурального мінору</i> t^5_3 – впевнена стійкість s^5_3 – слабка нестійкість d^5_3 – невпевнена нестійкість
t^5_3 s^5_3 D^5_3	головні тризвуки <i>гармонічного мінору (VII[#])</i> D^5_3 - впевнена нестійкість
II^5_3 III^5_3 VI^5_3 VII^5_3	побічні тризвуки: II^5_3 – сильна субдомінанта (тризвук мінорний); III^5_3 – слабка домінанта (тризвук мінорний); VI^5_3 – слабка тоніка, слабка субдомінанта (тризвук

	мінорний); VII⁵₃ – сильна домінантова нестійкість, використовується у складі D ₇ (тризвук зменшений).
--	--

Стійкі ступені створюють відчуття завершеності.

Нестійкі ступені створюють напругу, відчуття нестійкості, незавершеності, тяжіють до розв'язання у стійкі ступені.

Функції головних тризвуків – створити мажорний/мінорний характер, забарвлення ладу.

Тризвуки побічних ступенів збагачують колорит ладу.

Серед усіх тризвуків, що побудовані на ступенях ладу, лише **T⁵₃** не потребує розв'язання тому, що складається із стійких ступенів. Решта тризвуків та їх обернення потребують розв'язань.

ГОЛОВНІ СТУПЕНІ, ГОЛОВНІ ТРИЗВУКИ (Г.Т.)

Головні ступені ладу: I -тонічний, IV - субдомінантовий, V - домінантовий.

ТРИзвук — це акорд, що складається з 3 звуків, розташованих по терціях.

Тризвуки, що побудовані на цих ступенях, називаються головними.

Головні тризвуки характеризують лад, тобто створюють характер ладу.

Отже, у натуральному мажорі ці тризвуки мажорні, а в натуральному мінорі

— мінорні. Тому літерні позначення цих акордів у мажорі великі, а в мінорі —

маленькі. Акцентую увагу на тому, що **D⁵₃** найчастіше

використовується **у гармонічному мінорі** і через це з мінорного стає

мажорним, тому позначається з великої літери.

I — **T⁵₃**; (**t⁵₃**) тонічний тризвук;

IV — **S⁵₃** (**s⁵₃**) субдомінантовий тризвук;

V — **D⁵₃** домінантовий тризвук.

Між крайніми звуками тризвуку утворюється інтервал квінта, тому у позначенні

є цифра 5. Між першим та другим звуком тризвуку утворюється терція, тому у

позначенні тризвуку є цифра 3. Тризвук побудовано завжди по терціях. Нижній

звук тризвуку має назву **прима**, середній — **терція**, верхній — **квінта**.

ОБЕРНЕННЯ ГОЛОВНИХ ТРИЗВУКІВ

T⁵₃; (I ступень) тонічний тризвук;

T_6 (III ступень) — тонічний секстакорд: перше обернення;

T_4^6 (V ступень) — тонічний квартсекстакорд: друге обернення;

S_3^5 (IV) субдомінантовий тризвук;

S_6 (VI) субдомінантовий секстакорд;

S_4^6 (I) субдомінантовий квартсекстакорд;

D_3^5 (V) доміантовий тризвук;

D_6 (VII) доміантовий секстакорд;

D_4^6 (II) доміантовий квартсекстакорд.

СТУПЕНІ ГОЛОВНИХ ТРИЗВУКІВ ТА ЇХ ОБЕРНЕНЬ

I	II	III	IV	V	VI	VII
$T_3^5; S_4^6$	D_4^6	T_6	S_3^5	$T_4^6; D_3^5$	S_6	D_6

РОЗВ'ЯЗАННЯ ГОЛОВНИХ ТРИЗВУКІВ

Розв'язання — це перехід нестійкого акорду у найближчий стійкий.

Для того, щоб визначити вірне розв'язання, орієнтуйтеся на те, в який звук розв'язується нижній звук акорду. Далі по цьому звуку знайти потрібний акорд — це і буде розв'язанням. Наприклад у S_3^5 нижній звук «фа», його розв'язання - «мі». Серед стійких акордів T_3^5 , T_6 та T_4^6 знаходимо той, у якого нижній звук «мі». Це — T_6 . Так само і з розв'язаннями інших акордів.

S_3^5 (IV) розв'язується у T_6 (III);

S_6 (VI) — у T_4^6 (V);

S_4^6 (I) — у T_3^5 (I);

D_3^5 (V) — у T_4^6 (V);

D_6 (VII) — у T_3^5 (I);

D_4^6 (II) — у T_6 (III).

До мажор:

I   III   V   IV   VI   I   V   VII   II
 T_3^5 T_6 T_4^6 $S_3^5 T_6$ $S_6 T_4^6$ $S_4^6 T_3^5$ $D_3^5 T_4^6$ $D_6 T_3^5$ $D_4^6 T_6$

ля мінор натуральний:

I III V IV VI I V VII II

t^5_3 t_6 t^6_4 $s^5_3 t_6$ s_6 t^6_4 $s^6_4 t^5_3$ $d^5_3 t^6_4$ $d_6 t^5_3$ $d^6_4 t_6$

ля мінор гармонічний:

I VII[#] III V IV VI I V VII[#] II

t^5_3 t_6 t^6_4 $s^5_3 t_6$ s_6 t^6_4 $s^6_4 t^5_3$ $D^5_3 t^6_4$ $D_6 t^5_3$ $D^6_4 t_6$

СКЛАД АКОРДІВ

Тризвуки та їх обернення, що побудовані від звуків не мають ладової прив'язки до конкретних ступенів і не потребують розв'язання. Тут орієнтуємось виключно на склад акорду, тобто з яких інтервалів він складається. Розв'язань ці акорди не потребують.

B^5_3 — мажорний тризвук (в.3 + м.3);

B_6 — мажорний секстакорд (м.3+ч.4);

B^6_4 — мажорний квартсекстакорд (ч.4+в.3);

M^5_3 — мінорний тризвук (м.3+в.3);

M_6 — мінорний секстакорд (в.3+ч.4);

M^6_4 — мінорний квартсекстакорд (ч.4+м.3).

СКЛАД АКОРДІВ

МАЖОР

МІНОР

B^5_3	в.3 + м.3	M^5_3	м.3 + в.3
B_6	м.3 + ч.4	M_6	в.3+ ч.4
B^6_4	ч.4 + в.3	M^6_4	ч.4 + м.3

РУХИ МЕЛОДІЇ

Записуючи диктант чи підбираючи мелодію на інструменті, аналізуй рух мелодії за таким принципом: що я чую? **Як рухається мелодія?** Аналізуючи, користуйся наступною таблицею:

№	Види руху мелодії
1	Повторення звуку
2	Поступовий висхідний по звуках гами.
3	Поступовий нисхідний по звуках гами.
4	Допоміжний нижній
5	Допоміжний верхній.
6	Оспівування.
7	Рухи по стійких.
8	Стрибки на стійкі ступені.
9	Стрибки на нестійкі ступені

Як відрізнити стрибок від поступового руху?

Мелодія з **поступовим** рухом нагадує гамоподібний рух.

Стрибок можна заповнити звуками поступового руху (до – мі= до, ре,мі).

Стрибок на стійкий співається легким попаданням у потрібний ступень.

Стрибок на настійкий: складно проспівати потрібний звук.

МУЗИЧНА ФОРМА

Кожен з вас, я гадаю, колись щось конструював. Кожен цей витвір мав свою форму.

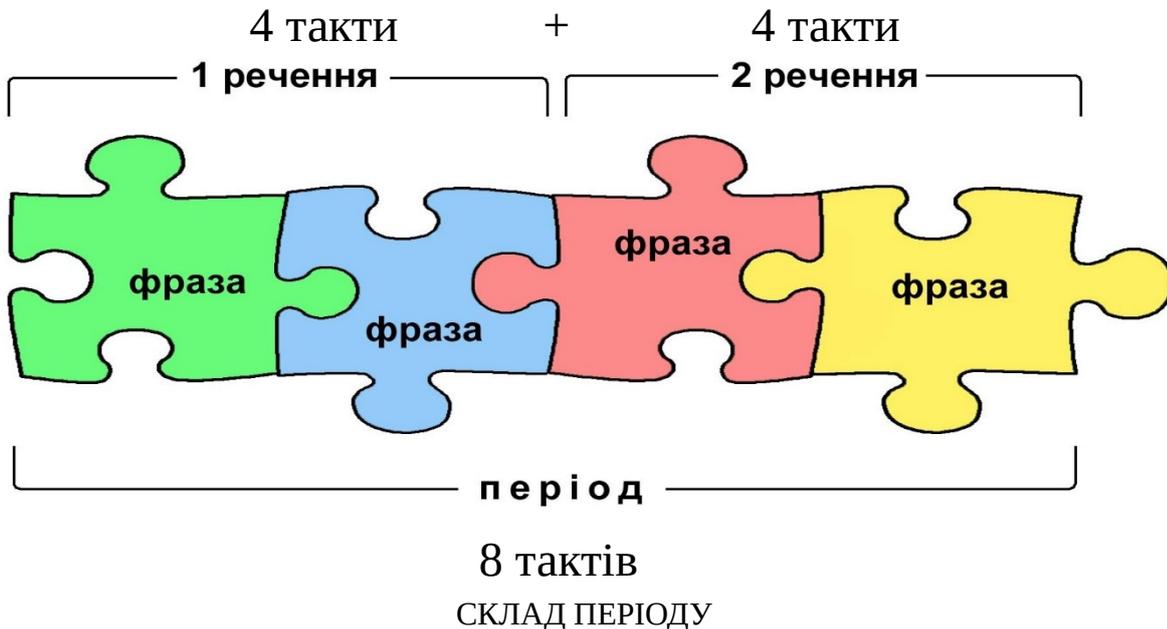
Музичні твори так само мають свої музичні форми. Найпростіша з них – період.

Якщо мелодія (музичний потяг - пазл) складається з 8 тактів – це **період**.

Період містить 2 **речення** по 4 такти. Речення складається з 2 **фраз** по 2 такти, фраза складається з 2 мотивів по 1 такту. Фрази та речення розділяються цезурою.

Розглянемо як це виглядає на малюнку. Кожна фраза – це музичний пазл з двох тактів. Дві таких фрази-пазла – це речення. Перше речення – це запитання, а друге – відповідь.

На межі цих музичних споруд ставимо цезуру. Вона (цезура) показує, що закінчився один «пазл» і починається наступний.

№	Склад періоду
1	Мотив – 1 такт
2	Фраза – 2 такти
3	Речення – 4 такти
4	Період – 8 тактів

ВИДИ ПЕРІОДІВ

Квадратний (класичний) період складається з двох речень по 4 такти повторної (a-a1), або неповторної (a+b) побудови. Періоди повторної побудови відрізняються каденціями.

Крім періодів повторної та неповторної побудови, зустрічаються періоди неподільної побудови.

КАДЕНЦІЯ

Каденція – це завершення музичного твору, або його частини. Для відчуття завершеності в каденціях використовується **кадансовий квартсекстакорд (K₄⁶)**, який повністю збігається зі звуками T₄⁶.

Види каденцій:

половинна: S₆-K₄⁶-D₃⁵ в середині музичної побудови (закінчення 1 речення);

заклучна: S₆-K₄⁶-D₃⁵-T₆ в кінці музичного твору (закінчення другого речення).

ОСНОВНІ ФУНКЦІЙНІ ЗВОРОТИ

Автентичний каденційний зворот (каденція)

T₃⁵-D₆-T₃⁵

$T_6 - D_4^6 - T_6$
 $T_4^6 - D_3^5 - T_4^6$

Плагальний каденційний зворот (каденція)

$T_3^5 - S_4^6 - T_3^5$
 $T_6 - S_3^5 - T_6$
 $T_4^6 - S_6 - T_4^6$

Повний функціональний зворот

$T_3^5 - S_4^6 - D_6 - T_3^5$
 $T_6 - S_3^5 - D_4^6 - T_6$
 $T_4^6 - S_6 - D_3^5 - T_4^6$
 $K_4^6 - S_6 - D_3^5 - K_4^6$ (Повний функціональний каденційний зворот)

ФАКТУРА

Фактура – насиченість, структура, тип музичної тканини. Фактура твору зумовлюється характером, змістом та жанровими особливостями твору.

ЖАНРОВІ ТИПИ ФАКТУРИ

Одну і ту саму гармонічну послідовність можна представити різними типами фактури:

T_3^5 S_4^6 D_6 T_3^5

Пісня – арпеджійований виклад:

Танок – бас- акорд:

Вальс:

Полька:

а)

б)

Мазурка

Марш – акордовий з пунктирним ритмом, або без нього:

а)

б)

Хорал – рівномірний акордовий виклад:

«**Альбертієві баци**» - часто зустрічаються у класичній музиці:

РОЗВИТОК МЕЛОДІЇ

№	Види розвитку
1	Точний повтор (мотиву, фрази, речення)
2	Змінений повтор – повтор з незначними ритмічними чи інтонаційними змінами (варіювання, секвенція).
3	Секвенція – повторення мотиву або фрази на іншій висоті.
4	Контраст – зовсім інший музичний матеріал.

СЕКВЕНЦІЯ ТА ЇЇ ВИДИ

Секвенція – повторення мотиву на іншій звуковій висоті. Усі різновиди секвенції мажна розподілити на дві основні категорії: **мелодичні** (повторення мелодичних зворотів на різній висоті) та **гармонічні** (повторення на різній висоті акордових послідовностей).

Секвенція складається з **мотиву** та **ланок**, що повторюють мотив на різній висоті.. Відстань між першими звуками мотиву та ланки називається **кроком** секвенції (частіше секунда або терція). Секвенція буває висхідною, або нисхідною.

Діатонічна секвенція (мелодична) – повторення мотиву зі знаками даної тональності.

Українська народна Гаївка-гра «Царівна»

Мотив   1 ланка   2 ланка

Жи - ла, бу - ла ца - рів на, ца - рів на, ца - рів на, жи -
ла, бу - ла ца - рів на, ца - рів - на мо - ло - да.

Золота секвенція (гармонічна) – мотив секвенції складається з 2 акордів:

I   VI   VII   V   VI   IV   V   III

t^5_3 s_6 VII^5_3 III_6 VI^5_3 II_6 D^5_3 t_6

Хроматична секвенція (модулююча) – відхилення у тональності I ступеня спорідненості. Мотив складається з двох акордів: 1 акорд модулюючий, 2 – розв’язання у ту тональність, до якої був створений модулюючий акорд:

C dur   d   e   F   f   G   a   C

T^5_3 $D^6_5 II^5_3$ $D^6_5 III^5_3$ $D^6_5 S^5_3$ $D^6_5 s^5_3$ $D^6_5 D^5_3$ $D^6_5 VI^5_3$ $D^6_5 T^5_3$

a moll   C   d   e   E   F   G   a

t^5_3 $D^6_5 III^5_3$ $D^6_5 s^5_3$ $D^6_5 d^5_3$ $D^6_5 D^5_3$ $D^6_5 VI^5_3$ $D^6_5 VII^5_3$ $D^6_5 t^5_3$

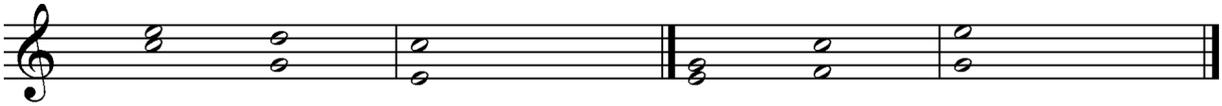
ПРИНЦИПИ ГОЛОСОВЕДЕННЯ У БАГАТОГОЛОСІ

Канон(імітаційне) – точне повторення першого голосу другим голосом із запізненням (частіше на 1 такт).

Паралельний рух – обидва голоси рухаються в одному напрямку однаковими інтервалами (терціями, секстами, октавами).

Прямий рух – обидва голоси рухаються в одному напрямку різними інтервалами:

Контрастне – тонічний органний пункт, унісон з тимчасовим розходженням голосів у каденційних зворотах.

ДОМІНАНТСЕПТАКОРД

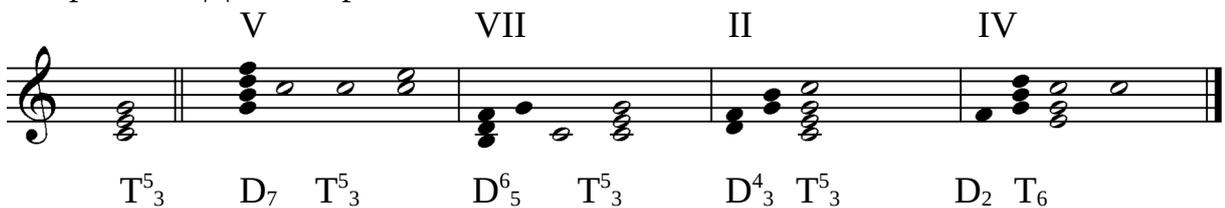
D_7 – домінантсептакорд;

D_5^6 – домінантовий квінтсектакорд (перше обернення D_7);

D_3^4 – домінантовий терцквартакорд (друге обернення D_7);

D_2 – домінантовий секундакорд (третє обернення D_7).

Наприклад: До мажор

Наприклад: ля мінор:

СТУПЕНІ, СКЛАД ТА РОЗВ'ЯЗАННЯ D_7 ТА ЙОГО ОБЕРНЕНЬ

V	D_7	в.3 + м.3 + м.3	B_3^5 + м.3	у T_3 з потроєною тонікою
VII	D_5^6	м.3 + м.3 + в.2	$3M_3^5$ + в.2	у T_3^5 з подвоєною тонікою
II	D_3^4	м.3 + в.2 + в.3		у повне T_3^5
IV	D_2	в.2 + в.3 + м.3	в.2 + B_3^5	у T_6 з подвоєною тонікою

ВИДИ МАЖОРУ

Натуральний	без змін
-------------	----------

мажор.	
Гармонічний мажор.	VI ^b
Мелодичний мажор.	VI ^b , VII ^b

ТРИТОНИ

МАЖОР

МІНОР

зм.5	VII, II	зм.5	VII [#] , II
зб.4	IV, VI ^b	зб.4	IV, VI

Тритони у До мажорі

VI^b ввідні VII IV II VI^b

T⁵₃ T зм.5 в.3 зб.4 м.6 зм.5 м.3 зб.4 в.6

Тритони у ля мінорі

VII[#] ввідні VII[#] IV II VI

t⁵₃ t зм.5 в.3 зб.4 м.6 зм.5 м.3 зб.4 в.6

ЗМЕНШЕНІ ТРИЗВУКИ (Зм.⁵₃) — МАЖОР

VI^b ввідні II VII

T⁵₃ T зм.⁵₃ T⁵₃ H зм.⁵₃ T⁵₃ H

ЗМЕНШЕНІ ТРИЗВУКИ (Зм.⁵₃) — МІНОР

VII[#] ввідні VII[#] II

t⁵₃ t зм.⁵₃ t⁵₃ H зм.⁵₃ t⁵₃ H

СТУПЕНІ ПОБУДОВИ ХАРАКТЕРНИХ ІНТЕРВАЛІВ

	МАЖОР	МІНОР
зб.2	VI ^b	VI
зм.7	VII	VII [#]
зб.5	VI ^b	III
зм.4	III	VII [#]

Характерні інтервали у До мажорі

VI^b VI^b VII III VI^b

T₃⁵ зб.2 ч.4 зм.7 ч.5 зм.4 м.3 зб.5 в.6

Характерні інтервали у ля мінорі

VII[#] VI VII[#] III VII[#]

t₃⁵ зб.2 ч.4 зм.7 ч.5 зб.5 в.6 зм.4 м.3

СТУПЕНІ ПОБУДОВИ ХАРАКТЕРНИХ ІНТЕРВАЛІВ

ТА ТРИТОНІВ

	МАЖОР	МІНОР
зб.2	VI ^b	VI
зм.7	VII	VII [#]
зб.5	VI ^b	III
зм.4	III	VII [#]
зб.4	IV, VI ^b	IV, VI
зм.5	VII, II	VII [#] , II

СТУПЕНІ ПОБУДОВИ ЗМЕНШЕНИХ ІНТЕРВАЛІВ

МІНОР

зм.7	VII [#]
зм.4	VII [#]
зм.5	VII [#] , II

VII[#]   VII[#]   VII[#]   II

t⁵₃   зм.4 м.3   зм.5 м.3   зм.7 ч.5   зм.5 в.3

СТУПЕНІ ПОБУДОВИ ЗБІЛЬШЕНИХ ІНТЕРВАЛІВ МІНОР

зб.5	III
зб.4	IV, VI
зб.2	VI

III   IV   VI   VI

t⁵₃   зб.5 в.6   зб.4 в.6   зб.2 ч.4   зб.4 м.6

СТУПЕНІ ПОБУДОВИ ЗМЕНШЕНИХ ІНТЕРВАЛІВ МАЖОР

зм.7	VII
зм.5	VII, II
зм.4	III

VII   VII   II   III

T⁵₃   зм.5 в.3   зм.7 ч.5   зм.5 м.3   зм.4 м.3

СТУПЕНІ ПОБУДОВИ ЗБІЛЬШЕНИХ ІНТЕРВАЛІВ МАЖОР

зб.4	IV, VI ^b
зб.2	VI ^b

зб.5	VI ^b

IV   VI^b   VI^b   VI^b

T⁵₃   зб.4   м.6   зб.2   ч.4   зб.4   в.6   зб.5   в.6

ЗБІЛЬШЕНІ ТРИЗВУКИ

МАЖОР

зб. ⁵ / ₃ T ⁶ ₄	в.3+в.3 = зб.5	VI ^b
---	----------------	-----------------

МІНОР

зб. ⁵ / ₃ t ₆	в.3+в.3 = зб.5	III
--	----------------	-----

ОДНОЙМЕННІ ТОНАЛЬНОСТІ

Однoйменними називаються ті тональності, які мають однакові тоніки, але різні лади. Різниця в ключових знаках дорівнює цифрі 3. Наприклад: **До мажор**, **до мінор** (До мажор – знаків 0, до мінор – з бемолі).

м. VII₇

Малий ввідний септакорд – VII ступень натурального мажору: м.3+м.3+в.3 (м.7 по краях); 1 варіант розв’язання – у T⁵₃ з подвоєним терцовим тоном (середній звук тризвуку); 2 варіант – через D⁶₅ у T⁵₃ з подвоєною тонікою.

зм. VII₇

Зменшений ввідний септакорд – VII ступень гармонічного мажору та гармонячного мінору: м.3+м.3+м.3 (зм.7 по краях); 1 варіант розв’язання – у T⁵₃ з подвоєним терцовим тоном (середній звук тризвуку); 2 варіант – через D⁶₅ у T⁵₃ з подвоєною тонікою.

II₇ – dur

У натуральному мажорі II₇ = м.3+в.3+ м.3 (м.3+ м.3+ в.3 – у гармонічному мажорі). 1 варіант розв’язання – у T₆ з подвоєним терцовим тоном (нижній

звук); 2 варіант – через D^4_3 у розгорнуте (повне) T^5_3 . Септакорд Π_7 називається субдомінантовим септакордом.

$\Pi_7^{(b5)}$ – **moII**

$\Pi_7^{(b5)}$ = м.3+ м.3+ в.3 . Такий варіант септакорду зустрічається у мінорі та гармонічному мажорі (у позначенні $b5$ – тобто понижений квінтовий тон септакорду). 1 варіант розв'язання – у t_6 з подвоєним терцовим тоном (нижній звук секстакорду); 2 варіант – через D^4_3 у розгорнуте (повне) t^5_3 .

ЯК ВИЗНАЧИТИ ТОНАЛЬНОСТІ АКОРДІВ ТА ІНТЕРВАЛІВ, ПОБУДОВАНИХ ВІД ЗВУКІВ

$D_7 - V$ в3,м3,м3	Від нижнього звуку D_7 на ч.4 вгору в тоніку одноіменних тональностей (C dur, c moll). Увага на другий звук септакорду – в мінорі це гармонічний звук і, якщо це біла клавіша, ставимо бекар.
$D^6_5 - VII$ м3,м3,в.2	Від нижнього звуку D^6_5 на м.2 вгору в тоніку одноіменних тональностей (C dur, c moll). Увага на нижній звук акорду – в мінорі це гармонічний звук і, якщо це біла клавіша, ставимо бекар.
$D^4_3 - II$ м3,в.2,в.3	Від нижнього звуку D^4_3 на в.2 униз в тоніку одноіменних тональностей (C dur, c moll). Увага на верхній звук акорду – в мінорі це гармонічний звук і, якщо це біла клавіша, ставимо бекар.
$D_2 - IV$ в.2,в.3,м.3	Від верхнього звуку D_2 на в.2 униз в тоніку одноіменних тональностей (C dur, c moll). Увага на третій звук акорду – в мінорі це гармонічний звук і, якщо це біла клавіша, ставимо бекар.
м. VII_7 м3,м.3,в.3	Від нижнього звуку м. VII_7 на м.2 вгору в тоніку мажорної тональності.
зм. VII_7 м3,м.3,м.3	Від нижнього звуку зм. VII_7 на м.2 вгору в тоніку одноіменних тональностей (C dur, c moll). Увага на нижній звук акорду – в мінорі це гармонічний звук і, якщо це біла клавіша, ставимо бекар.
Π_7 м3,в.3,м.3	Від нижнього звуку Π_7 на в.2 униз в тоніку мажорної тональності. Увага, в мінорі септакорд має інший склад: м3,м.3,в.3
$\Pi_7^{(b5)}$ м3,м.3,в.3	Від нижнього звуку $\Pi_7^{(b5)}$ на в.2 униз в тоніку мінору, або гармонічного мажору.
зб.2 $VI^{(b)}$	Верхній звук на м.2 вгору – в тоніку однойменних тональностей. Увага на верхній звук інтервалу – в мінорі це гармонічний звук і, якщо це біла клавіша, ставимо бекар.
зм.7 $VII^{(\#)}$	Нижній звук на м.2 вгору – в тоніку однойменних тональностей. Увага на нижній звук інтервалу – в мінорі це гармонічний звук і, якщо це біла клавіша, ставимо бекар.

3б.5/3 dur VI ^b	Середній звук 3б.5/3 є тонікою мажорної тональності. Розв'язуємо ходом нижнього звуку на м.2 униз (Т ⁶ ₄)
3б.5 dur VI ^b	Верхній звук інтервалу є III стійким ступенем. Від нього на в.3 униз – у тоніку мажорної тональності.
3б.5moll 3б.5/3moll III	Верхній звук на м.2 вгору – в тоніку мінорної тональності. Увага на верхній звук інтервалу – в мінорі це гармонічний звук і, якщо це біла клавіша, ставимо бекар.
3м.4 dur III	Нижній звук інтервалу є III стійким ступенем. Від нього на в.3 униз – у тоніку мажорної тональності.
3м.4 moll VII [#]	Нижній звук на м.2 вгору – в тоніку мінорної тональності. Увага на нижній звук інтервалу – в мінорі це гармонічний звук і, якщо це біла клавіша, ставимо бекар.
3б.4 IV, VI ^{moll} IV, VI ^b dur	Верхній звук на м.2 вгору – в тоніку мажорної тональності + її паралельна + їх одноіменні (загалом 4 тональності).
3м.5 та 3м.5/3 VII [#] , II ^{moll} VII [#] , II dur	Нижній звук на м.2 вгору – в тоніку мажорної тональності + її паралельна + їх одноіменні (загалом 4 тональності).

ЛІТЕРНІ ПОЗНАЧЕННЯ

a   b   c   d   e   f   g   h

as   b   ces   des   es   fes   ges

ais   cis   dis   eis   fis   gis   his

Dur (твердий) – мажор, **moll** (м'який) – мінор.

ТОНАЛЬНОСТІ І СТУПЕНЯ СПОРІДНЕНOSTІ (МАЖОР)

C dur   d moll   e moll   F dur   f moll   G dur   a moll   3м5/3

ТОНАЛЬНОСТІ І СТУПЕНЯ СПОРІДНЕНOSTІ (МІНОР)

a moll   3m5/3   C dur   d moll   e moll   E dur   F dur   G dur

ПРАВОПИС ХРОМАТИЧНОЇ ГАМИ – МАЖОР

Без змін III та VI вгору, V та I униз.

ПРАВОПИС ХРОМАТИЧНОЇ ГАМИ – МІНОР

Без змін I та V вгору та униз.

I₇   II₇   III₇   IV₇   D₇   VI₇   м.VII   зм.VII

I₇   II₇   III₇   IV₇   D₇   d₇   VI₇   зм.VII

ВІДХИЛЕННЯ ТА МОДУЛЯЦІЯ

Відхилення – перехід в іншу тональність/тональності з поверненням у основну тональність (До мажор – ля мінор – До мажор).

Модуляція – перехід в іншу тональність та завершення у новій тональності (До мажор – ля мінор). Для переходу в іншу тональність використовується модуляційний акорд, що складається із звуків D тієї тональності, в яку відбувається відхилення/модуляція.

ВІДХИЛЕННЯ У ТОНАЛЬНОСТІ І СТУПЕНЯ СПОРІДНЕНOSTІ

(ХРОМАТИЧНА СЕКВЕНЦІЯ)

КВІНТОВЕ КОЛО

Усі дієзні та бемольні тональності мажору та мінору упорядковані на відстані ч.5 в напрямку збільшення ключових знаків біля ключа.

Дієзні – ч.5 вгору.

Бемольні – ч.5 униз.

ДІЄЗНЕ КВІНТОВЕ КОЛО (ч.5 вгору)

До мажор (ля мінор) – 0, Соль (мі) – 1#, Ре (сі) – 2#, Ля (фа#) – 3#, Мі (до#) – 4#,
Сі (соль#) – 5#, Фа# (ре#) – 6#, До# (ля#) – 7#

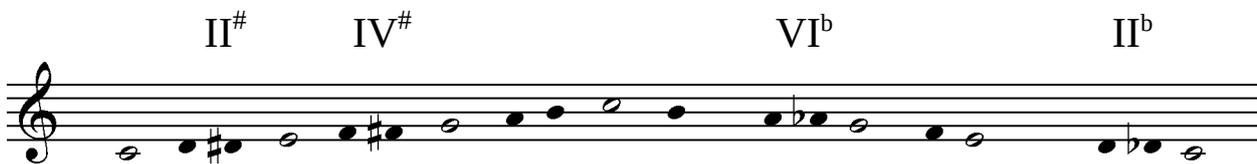
БЕМОЛЬНЕ КВІНТОВЕ КОЛО (ч.5 униз)

До маж (ля мін) – 0, Фа (ре) – 1бемоль, Сі бемоль (соль) – 2, Мі бемоль (до) – 3,
Ля бем. (фа) – 4, Ре бем. (сі бем.) – 5, Соль бем. (мі бем.) – 6,
До бем. (ля бем.) – 7.

ЛАДОВА АЛЬТЕРАЦІЯ

Ладова альтерація: підвищення або пониження нестійкого ступеня (відстань між стійким та нестійким має дорівнювати цілому тону) з метою створення додаткової ладової напруги з додатковим посиленням тяжіння до найближчого стійкого ступеня.

Лад	Ступені ладу
МАЖОР	II ^b II [#] IV [#] VI ^b

Лад	Ступені ладу
МІНОР	II ^b IV ^b IV [#] VII [#]

IV[#]

VII[#]

IV^b

II^b

ЕНГАРМОНІЗМ

Енгармонізм звуків – однакове звучання, запис різний (фа дієз = соль бемоль).

Енгармонізм інтервалів – кількість тонів однакова, кількість ступенів різна:

м.3 = зб.2,

в.3 = зм.4

зб.4 = зм.5

зм.5 = зб.4

м.6 = зб.5

в.6 = зм.7

Енгармонічно рівні тональності – тональності з 5, 6, 7 ключовими знаками:

H dur (gis moll) - 5 дієзів = Ces dur (as moll) – 7 бемолів;

Des dur (b moll) – 5 бемолів = Cis dur (ais moll) – 7 дієзів;

Ges dur (ts moll) – 6 бемолів = Fis dur (dis moll) – 6 дієзів

ЛАДИ НАРОДНОЇ МУЗИКИ – МАЖОР

(ДІАТОНІЧНІ ЛАДИ)

2 гармонічний мажор (8 ступенів) - II^b VI^b

Іонійський

Лідійський (7 ступенів) – IV[#]

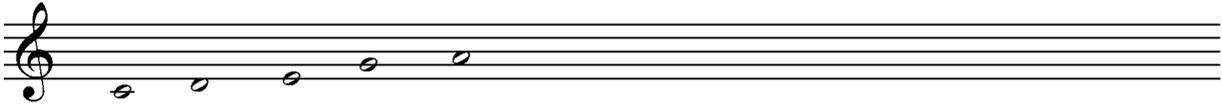
Міксолідійський (7 ступенів) – VII^b

Гуцульський мажор (лідо-міксолідійський) – IV# VII^b

Мажорна пентатоніка (5 ступенів) – відсутні IV та VII ступені

ЛАДИ НАРОДНОЇ МУЗИКИ – МІНОР (ДІАТОНІЧНІ ЛАДИ)

Еолійський

2 гармонічний міно́р (8 ступенів) - IV# VII#

Дорійський (7 ступенів) – IV#

Фригійський (7 ступенів) – II^b

Локрійський (гіпофригійський 7 ступенів) - II^b V^b

Гуцульський міно́р (лідо-дорійський) – IV# VI#

Міно́рна пентатоніка (5 ступенів) – відсутні II та VI ступені

ШТУЧНІ ЛАДИ

Збільшений лад (цілотонна гама) складається з цілих тонів у звукоряді та має 6 ступенів.

Зменшений лад утворений з послідовності тон-півтон у звукоряді та має 8 ступенів.

ВИДИ СЕПТАКОРДІВ

Великі септакорди (в.7 по краях):

Вмаж.₇ (великий мажорний) = в.3+м.3+в.3 ($B^5_3 + в.3$)

Вмін.₇ (великий мінорний) = м.3+в.3+м.3 ($M^5_3 + м.3$)

Взм.₇ (великий зменшений) = м.3+м.3+зб.3 ($3m^5_3 + зб.3$)

Взб.₇ (великий збільшений) = в.3+в.3+м.3 ($3b^5_3 + м.3$)

Малі септакорди (м.7 по краях):

Ммаж.₇ (малий мажорний) = в.3+м.3+м.3 ($B^5_3 + м.3$)

Ммін.₇ (малий мінорний) = м.3+в.3+м.3 ($M^5_3+м.3$)

Мзм.₇ (малий зменшений) = м.3+м.3+в.3 ($3M^5_3+в.3$)

Мзб.₇ (малий збільшений) = в.3+в.3+зм.3 ($3б^5_3+зм.3$)

Зменшений септакорд (зм.₇ по краях)

Зм.зм.₇ = м.3+м.3+м.3 ($3M^5_3+м.3$)

ЛІТЕРНІ ПОЗНАЧЕННЯ СЕПТАКОРДІВ

МУЗИЧНІ ТЕМПИ

Темпи	Позначення італійською	Переклад
Повільні темпи	Grave (grave) Largo (лярго) Adagio (адажіо) Lento (ленто)	Важко, дуже повільно Повільно, протяжно Повільно Повільно, спокійно
Помірні темпи	Andante (анданте) Andantino (андантіно) Moderato (модерато) Sostenuto (состенуто)	Помірно повільно Швидше, ніж Andante Помірно Стримано
Швидкі темпи	Allegro (аллегро) Vivo (віво) Presto (престо) Prestissimo (престісімо)	Швидко Жваво Дуже швидко Надзвичайно швидко